

TOMÁŠ KREJČÍK

ARCHITEKTONICKÉ MOTIVY NA STŘEDOVĚKÝCH PEČETÍCH

ABSTRACT

Architectural motifs on medieval seals

Seals and coins were part of changes in artistic taste, which was naturally influenced by the fact that these small objects currently had to radiate the power and status of a representative of the elite, most often a monarch. The “discovery” of heraldry gave this endeavour its basic form, it is, however, instructive to trace the development of these symbols in the period before heraldry became widespread. The vast majority of images of architecture in city seals and coats of arms cannot help answer the question of whether the depiction corresponds to a real building or buildings. Their value lies in the finding that architecture symbolized city rights. Walls, gates, and towers testify to the self-confidence of the urban community and define its power in society.

Keywords: Seal (emblem), Sigillography, medieval, fortification, architecture, medieval society

Architektonické motivy na středověkých pečetích

Pečeti a mince byly součástí proměn výtvarného vkusu, který byl ovšem ovlivňován skutečností, že tyto drobné předměty musely aktuálně vyzařovat moc a postavení představitele elit, nejčastěji panovníka. „Objev“ heraldiky dal tomuto snažení základní podobu, ale přesto je poučné sledovat vývoj těchto symbolů v době před rozšířením heraldiky. Drtivá většina obrazů architektury v pečetích a erbech měst nemůže pomoci zodpovědět otázku, zda vyobrazení odpovídá nějaké reálné stavbě nebo stavbám. Jejich hodnota spočívá v zjištění, že architektura symbolizovala městská práva. Hradby, brány a věže vypovídají o sebevědomí městské komunity a o jejím mocenském vymezení ve společnosti.

Klíčová slova: pečeť, sfragistika, středověk, opevnění, architektura, středověká společnost

Pečeti a mince byly součástí proměn výtvarného vkusu, který byl ovšem ovlivňován skutečností, že tyto drobné předměty musely aktuálně vyzařovat moc a postavení představitele elit, nejčastěji panovníka. „Objev“ heraldiky dal tomuto snažení základní podobu, ale přesto je poučné sledovat vývoj těchto symbolů v době před rozšířením heraldiky.

V obvyklé klasifikaci středověkých pečetí je trvalou součástí pečeť architektonická, která je v odborné literatuře označovaná tradičně jako topografická.¹ Objevuje se na pečetích různých sociálních skupin pečeti a může mít různý význam. Zkoumání architektury v pečeti obrazech považujeme za součást širšího vnímání architektury ve středověkém umění. Východiskem našich úvah může být spis *De civitate Dei*, který sestavil sv. Augustin. *Civitas Dei* má svou nadpozemskou i pozemskou dimenzi. Iluminace k tomuto dílu už ve 12. století představují Boží město jako architektonicky rámované a do několika pater rozdělené společenství svatých, seřazených podle jejich důležitosti. Příkladem může být vyobrazení Božího města v anglosaském rukopise, které vzniklo asi kolem roku 1120.² Odtud můžeme pokračovat k vyobrazení božího Jeruzaléma v rukopise, který vznikl asi na konci 12. století a stylově se řadí do okruhu saské knižní malby. V něm ve spodní řadě jsou zobrazeni čeští svatí Vojtěch, Prokop, Václav a Ludmila (**obr. 1**).³ V iluminaci je architektonický rámec

zvýrazněn a blíží se obrazu božího Jeruzaléma. Podle dobových představ byl pozemský Jeruzalém obehnan kruhovou zdí, město mělo mohutné a vysoké hradby, dvanáct bran střechovaných dvanácti anděly a na branách napsaná jména dvanácti pokolení synů Izraele. *Zjevení Janovo 21,12*. A hradby města byly postaveny na dvanácti základních kamenech a na nich bylo dvanáct jmen dvanácti apoštolů Beránkových. *Zjevení Janovo 21,14*. Hradby jsou postaveny z jaspisu a město je z ryzího zlata, zářícího jako křišťál. *Zjevení Janovo 21,18*.

Vizualizací tohoto popisu byla nejen četná vyobrazení v rukopisech, freskách nebo mozaikách, ale například i románské lustry, které visely v chrámech v křížení lodí. Mají podobu kruhové hradby ozdobené cimbuřím, pravidelně přerušované věžemi, které sloužily k upevnění svící.⁴

Nejdůležitější byla asi představa: Pevná věž je Hospodinovo jméno, k němu se uteče spravedlivý jak do hradu. *Příslaví 18,10*. Podobně *Žalm 61,4*: ty jsi moje útočiště a pevná věž proti nepříteli. Snad tyto doklady stačily k vytvoření představy o symbolickém chápání stavby, ale našli bychom mnoho dalších dokladů.⁵

Na četných pečetích s architekturou byla věnována pozornost detailu kvádrování. Jistě tím bylo naznačováno, že lokalita má hradby kamenné nikoliv palisádu. Ale podle Pierra de Roissy je zde význam hlubší, ten totiž říká: „*Lapides quadrati*

¹ Karel MÜLLER – Ladislav VRTEL, *Vocabularium internationale sigillographicum*. Bratislava 2016.

² Florencie, Biblioteca Laurenziana Ms Plutei XII 17, fol. 2v, asi 1120. Dostupné na <https://www.akeg-images.de/archive/Die-Gottesstadt-2UMEBM80VWD3.html>. [cit. 2023-11-01].

³ Pavel SPUNAR, *Kultura českého středověku*. Praha, 1985, obr. 58. Archiv Pražského hradu, Kapit. A7, f. 1v.1200.

⁴ Vladimír DENKSTEIN, *Někdejší vyšehradský lustr z r. 1129. První středověký korunovační lustr zvaný „koruna“*, in: Královský Vyšehrad: sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092), Praha 1992, s. 83–91.

⁵ Günter BANDMANN, *Mittelalterliche Architektur als Bedeutungsträger*, Berlin 1951.

1) Svatý Vojtěch, Prokop, Václav a Ludmila v rukopisu z konce 12. století. Zdroj: Naďa Profantová, *Kněžna Ludmila. Vládkyně a světice, zakladatelka rodu*, Praha 1996.

significans quadratum virtutem in sanctis quae sunt: temperantia, iustitia, fortitudo, prudentia.“I Kosmas ve své Kronice Čechů několikrát zmínil stavby, které byly postaveny z otesaných kvádrů, jako něco pozoruhodného.

Naše analýza pečeti s architektonickými motivy je rozčleněna podle společenského postavení pečetele. Proto musíme na prvním místě připomenout císařské zlaté buly, které nesly na lící straně vyobrazení císaře, jež se v průběhu doby měnilo.⁶ Na jejich rubní straně spatřujeme stylizovaný obraz Říma standardně označeného nápisem AUREA ROMA. Opis hlásal „Řím hlava světa řídí otěže okrsku zemského“.⁷ Řím na jejich rubu se po překonání jistého vývoje takřka neměnil.

⁶ Zlatuše KUKÁNOVÁ, *Soupis zlatých bul v českých a moravských archivech*, Sborník archivních prací, 40, 1990, č. 2, s. 345–378. TÁŽ, *Zlaté buly v archivech České republiky*, Památky a příroda: časopis státní památkové péče a ochrany přírody, 16, 1991, č. 5, s. 257–267; TÁŽ, *Olověné buly německých císařů aneb co Posse na rozdíl od dalších generací archivářů neviděl*, in: *Inter laurum et olivam*, Praha 2007, s. 193–209.

⁷ Z. KUKÁNOVÁ, *Soupis zlatých bul*, s. 349 uvádí, že se nedochovala zlatá bula Karla Velikého. Nejstarší bulu máme doloženu u Jindřicha II. z roku 1020. Jindřich IV. měl dva typy bul (1065, 1079, další měl až Lothar ze Supplinburgu (1137).

V první polovině 13. století se ustálil obraz Říma ve velmi stylizované podobě.⁸

Tuto genezi ukazuje bula Friedricha I. Barbarossy (1122–1190), jež vznik je kladen do let 1154–1155, tedy časově velmi blízko období, kdy vznikaly v Porýní prvé městské pečeti. Samotný panovník na ní vyrůstá z věži a zdí, které ho obklopují (**obr. 2**). Na rubu je rovněž okrouhlá hradba s věžemi a branou, ve které čteme nápis ROMA. V centru města stojí pravděpodobně Koloseum. Definitivně se ustálil rubní obraz na zlaté bule za Jindřicha VI. († 1197). Na lící majestát, na rubu pohled na Řím.⁹ V našich dějinách populární Zlatá bula sicilská z této řady rušivě vybočuje. Císař Fridrich II. v době jejího vydání neměl k dispozici definitivní typář a na rubu je hrubá kvádrotvá stavba o třech věžích (**obr. 3**).

Tradičnímu vyobrazení Říma se vyhnula Zlatá bula Ludvíka Bavora. Řím je na rubu znázorněn z ptačího pohledu, středem protéká Tibera a divák velmi snadno rozliší Kolosseum, Trajánův sloup, lateránskou basiliku, Cestiovu pyramidu,

⁸ Otto POSSE, *Siegel der Deutschen Kaiser und Könige I–V*, Dresden 1909–1913; Wilhelm ERBEN, *Rombilder auf Kaiserlichen und päpstlichen Siegeln des Mittelalters*, Graz 1931.

⁹ Erich KITTEL, *Siegel*, Braunschweig 1970, s. 223–224.

2) Bula Friedricha I. Barbarossy (1122–1190). Zdroj: Berlin, Münzkabinett der Staatlichen Museen, BM29/02 Siegel und Goldbullen. Dostupné z: <https://ikmk.smb.museum/object?id=18225154>.

3) Zlatá bula sicilská (1212). Zdroj: Wikimedia Commons, Verso della bolla d'oro di Federico re di Sicilia, autor: Enzian44.

Titův oblouk, Pantheon, Andělský hrad a další (obr. 4). Jak poznamenal Josef Krása, tvůrce pečeti vyjádřil přirozené prostorové vztahy zcela v duchu změn v generaci Giottové a raných Sieňanů.¹⁰ Ludvíkův rival Karel IV. na to nenavázal. V duchu právní koncepce své politiky nechal napodobit rub buly Fridricha II. jako římského krále z let 1215–1216. Chtěl tak zdůraznit své místo v legitimní linii císařské moci jako protikladu k Bavorově „mocenské uzurpacii“. Rytce buly se vrátil k pozdně románskému pojetí, které zachycovalo Řím jako symbol, nikoliv jako konkrétní místo, kde se uplatňuje Karlova moc (obr. 5).¹¹ Na prvý pohled může překvapit, že Karel, systematicky vyhledávající výtvarné novinky, sáhl po „zastaralém“ motivu. Jeho respekt před tradicí ho nutil k tomuto postupu. Karlovi nástupci, pokud dosáhli císařské hodnosti, pokračovali tradičním obrazem rubní strany a posledním, který si tento obraz na své bule nechal vytvořit, byl Fridrich III., obraz věčného města na ní si udržoval obvyklou schématickou podobu.

Nejčastější výskyt architektonických motivů najdeme na pečeti měst. Pečeť středověkého města ve svých počátcích je ve středověké sfragistice svou právní povahou novým prvkem. Jejím rozšířením se poprvé ve větší míře uplatňuje kategorie pečeti právnické osoby. To, že je symbolem městské obce, ji odlišuje od jiných středověkých pečeti, a to i těch pečeti, které k ní mají po právní stránce velmi blízko, totiž pečeti konventních. Také ty představují sice symbol určité

¹⁰ Josef KRÁSA, *Pečeti Karla IV.*, in: Doba Karla IV. v dějinách národů ČSSR: mezinárodní vědecká konference pořádaná Univerzitou Karlovou v Praze k 600. výročí úmrtí Karla IV. 29.11.–1.12.1978. Materiály ze sekce dějin umění – UK, Praha 1982, s. 291–301, zejména s. 297–298.

¹¹ Josef KRÁSA, *Karlovy pečeti*, Karolus Quartus, Praha 1989, s. 405–418, zejména s. 411–412. Wilhelm Volkert, *Die Siegel Karls IV.*, in: Kaiser Karl, Staatsmann und Mäzen. Hrsg. Von Ferdinand Seibt, München 1978, s. 308–317.

4) Zlatá bula Ludvíka Bavora. Zdroj: Wikimedia Commons, *Bulle d'or de l'empereur Louis IV de Bavière*, autor: Unknown XIVe s'.

komunity, ale komunity přesně vymezené v řádových regulích, komunity, která byla konstituována shora, řádovým vedením. Městské organizace naopak vznikaly postupně zdola. I v Porýní, kam zaměříme svou pozornost, platilo, že mnohé pojmy se upevňovaly teprve postupně v zápasu různých lokálních sil, jejichž ambice a rivality se projevovaly uvnitř městského hnutí. Z tohoto hlediska se zmíněně typáře, vzniklé k momentální konkrétní situaci, prosadily postupem času jako městské pečeti. V takových případech mohla vzniknout městská pečeť až jako výsledek uznání nejen uvnitř městské organizace, ale především jako symbol města navenek. Ještě Konrád de Mure (1210–1281), ve svém známém díle *Summa de arte prosandi* (vzniklo 1275–1276) se o městské pečeti nezmiňuje.¹² Jak ukazujeme dále, někteří autoři poukazují na fakt, že nejstarší pečeti říšských měst vznikly v těch komunitách, které vedly svůj emancipační zápas s církevní vrchností, a v některých případech se podařilo ukázat, jak městská pečeť mohla odrážet spíše závislost na příslušné vrchnosti.

Východiskem pro vznik městských pečeti ve středověké říši jsou dnes považovány pečeti významných měst v Porýní.

¹² Walter KRONBICHLER, *Die Summa de arte prosandi des Konrad von Mure*, Zürich 1968.

5) Zlatá bula Karla IV. Zdroj: Wikimedia Commons, *Rückseite des Siegels vom Trierer Exemplar der Goldenen Bulle mit stilisierter Darstellung Roms*, autor: Hauptstaatsarchiv Stuttgart.

Než přistoupíme ke stručnému přehledu jejich chronologického vývoje, musíme zmínit jejich typologii. Ve středoevropském prostoru se přidržujeme typologie městských pečeti, kterou vytvořil Toni Diederich. Základní typ nazval zkratkou obrazu města. Architektonické motivy na této skupině pečeti mají ryze symbolický význam.¹³

Druhá možnost byla méně častá a poněkud přesahovala obvyklé chápání obrazu ve středověku. Byla to totiž cesta, při níž zachytil rytec konkrétní stavbu. Diederich tento typ považuje za zvláštní skupinu a označil ji jako portrét města. Příklady z Porýní, Francie a Anglie ukazují, že pokud je na pečeti zachycena konkrétní stavba, jedná se v drtivé většině o zachycení nejvýznamnější církevní stavby ve městě, k tomu se vrátíme v dalším textu.

Do první a starší typologické skupiny Diederich zařadil románskou pečeť města Kolína nad Rýnem, na níž sedí patron města sv. Petr na stolci a která pravděpodobně vznikla v letech 1105–1125, první doklad 1149/1151 (**obr. 6**). Opis hlásá *SANCTA COLONIA DEI GRATIA ROMANAE ECCLESIAE FIDELIS FILIA*. Opis je odrazem starší politické tradice zapojení Kolína do zápasů císařství a papežství. T. Diederich termín *FIDELIS* vztahoval právě k politickým událostem 1114–1119, kdy se arcibiskup Friedrich I. a jeho město přidali k povstání proti Jindřichu V. Podle jeho interpretace opis skutečně zapadá do situace, která zřejmě existovala v době před vydáním wormskeho konkordátu (1122).¹⁴

Termín *Sancta* není výjimečný v dobovém označování lokalit. Kolínská pečeť úzce navazuje na symboliku Apokalypsy

¹³ Toni DIEDERICH, *Rheinische Städtiesel*, Neuss 1984, s. 92 ad.

¹⁴ Toni DIEDERICH, *Die alten Siegel der Stadt Köln*, Köln 1980, s. 14–24.

6) Pečeť města Kolína nad Rýnem. Zdroj: Toni Diedrich, *Die alten Siegel der Stadt Köln, Köln 1980*.

(Ap 21,12). Město na pečetí má dvanáct věží, stejně jako biblický Jeruzalém. Tím vstupuje do městské symboliky biblický Jeruzalém jako symbol, který byl chápán prostřednictvím spisu sv. Augustina o Božím městě. Toto učení hluboce ovlivňovalo nejen chápání města jako celku, ale projevovalo se konkrétněji i při vysazování měst a v jejich stavební koncepci, dokonce i ve stavbě bran.¹⁵

Pečeť Kolína ukazuje těsnou návaznost na další korporativní pečeti, které v Kolíně v té době vznikaly. Tím je míněna především pečeť kolínské kapituly, a je-li Grotenovo datování správné, obě vznikly přibližně v téže době za biskupa Friedricha I., který jako první v Kolíně užil v roce 1106 trůnní pečeti. Grotenovu argumentaci poněkud oslabuje, že se pečeť poprvé objevuje v roce 1149.¹⁶

Ještě výraznější je městský symbol hradeb vyjádřen na nejstarší pečetí města Mohuče. V pečetním poli je zeměkoule, na níž se vznáší Kristus, který je obklopen městskou hradbou.

Další možnou cestu recepce a rozšíření původního modelu ukazuje pečeť Trevíru (**obr. 7**), která mohla vzniknout v letech 1118/1119 a její první doklad je z roku 1148: Na zemském okrsku stojí Kristus uprostřed hradeb s věžemi, které symbolizují svatý Trevír. Kristus předává klíč sv. Petru, po své pravici je provázen ještě sv. Eucharie. Čtyři drobnější polopostavičky představují lid, což vše vysvětluje opis v leoninském

¹⁵ Vyskytl se však i názor, že námět kolínské pečeti koncipovala vrchnost města a že celková kompozice spíše znamená, že sancta Colonia, tj. spojení kolínských kostelů, je věrnou dcerou římského kostela. Právě jen kolínské kostely se mohly cítit ve dceřiném postoji k Římu, zejména když patronem obou míst byl sv. Petr, což se připomíná již v privilegii z roku 1052. Podle legendy byl první kolínský arcibiskup Maternus vyslán sv. Petrem na misii. Legenda také vyjadřovala sebevědomé postavení kolínského kostela vůči císaři.

¹⁶ Manfred GROTEN, *Studien zur Frühgeschichte deutscher Stadtsiegel: Trier, Köln, Mainz, Aachen, Soest*, Archiv für Diplomatik 31, 1985, s. 443–478, zejména s. 455.

7) Pečeť města Trevíru. Zdroj: Soukromá sbírka autora.

hexametru: TREVERICAM PLEBEM DOMINUS BENEDICAT ET URBEM. Představitelé lidu vztahují ruce ke klíči, který otevírá současně bránu nebes i města. Obraz pečeti odpovídá snahám představitelů Trevír jako druhý Řím a zdůraznit primát trevírského kostela. Podobně byl význam města zdůrazňován na dobových mincích a v jiných projevech. Tento záměr podporovali jak obyvatelé města, tak jejich arcibiskup, v tomto směru se jejich zájmy shodovaly.

Musíme tedy předpokládat, že ke kolínské pečetí budeme moci sledovat ještě další diskusi, nesporné je však, že již danou ikonografickou koncepcí mohla napodobit Mohuč, což se domníval již G. A. Seyler.¹⁷ Na mohučské pečetí sedí jako centrální postava sv. Martinus a opis odpovídá místu: AUREA. MOGUNTIA ROMANAE ECCLESIAE SPECIALIS FILIA. Zde se opis odvolává opět na místní tradici, kterou zachytil již Gozwinus ve své Epistole, v níž srovnával Mohuč s Římem a chápal ji jako aureum regni caput, a podle něhož měla platit rovnice: Aurea Roma = Aurea Moguntia. Odkaz na zlato současně představuje i odkaz na Janovo zjevení (Ap 21,18) a i zde byl dodržen počet dvanácti věží. Označení filia specialis se váže na označení mohučského arcibiskupa jako stálého legáta apoštolské stolice. Architektura na pečetí je potom chrám, předpokládaný specifický městský prvek byl zde úplně pomínut.

Dodejme jen na okraj našeho tématu, že poněkud jinou chronologii těchto tří městských pečeti navrhl Groten, který typáře spojoval s aktivitami papeže Evžena III., jenž se v Porýní zdržoval a při svých konfliktech s Římem a s císařem využíval porýnská města. Pak není divu, že zdejší představitelé církevní moci mohli věřit, že se Řím přesunul skutečně do jejich měst. Byl to především Trevír, který získal na sebevědomí a jehož primát byl tehdy slavnostně potvrzen. Přesné stanovení chronologie těchto tří pečeti nemá vliv na náš další výklad.

¹⁷ Gustav A. SEYLER, *Geschichte der Siegel*, Magdeburg 1894, s. 303–304.

8) Pečeť města Špýru. Zdroj: Gettyimages.com, id: 1475028293.

Kolínská a mohučská pečeť vytvořily určitý model, který se stal závazným a uplatnil se v dalších lokalitách. Bylo to především vlastní Porýní, kde se nová symbolika rychle rozšířila. Jako město mohučských arcibiskupů to bylo např. město Erfurt, které převzalo porýnský vzor, pečeť je doložena k roku 1225. Na ní sedí v architektuře sv. Martin a žehná městu, model se stal ohniskem, odkud se toto zobrazení šířilo dále.¹⁸

Nyní obrátíme svou pozornost k druhému typu podle Diederichova rozdělení, kdy je na pečetě zachycena konkrétní stavba nebo více staveb.

Velmi časným příkladem může být pečeť Špýru, jejíž zlomek je doložen již k roku 1212, ale typář mohl vzniknout ještě před rokem 1200 (**obr. 8**). Střed pečetního pole zaujímá místní dóm. V Lotrinsku můžeme tyto motivy sledovat na pečetě města Verdun. Verdun, jehož místo mezi říšskými městy vymezil Karel IV., měl v městské pečetě obraz místní katedrály, který je srovnatelný s dnešní podobou této stavby.¹⁹ Význačné rysy má také stavba kostela na pečetě Eggenburgu v Dolním Rakousku.²⁰

Světské stavby jsou méně časté. Město Nimes v jižní Francii si nechalo znázornit na pečetě známou antickou arénu, Rapperswill ve Švýcarsku nese na pečetě svůj proslulý most a podobně si nechali zvětšit svůj most v Avignonu. O našem Mostu hovoříme dále i proto, že připomíná skupinu měst, kde

¹⁸ Mohučský vliv je patrný i z toho, že tento pečetní obraz byl nahrazen později štítem, ve kterém je kolo převzaté z úředního mohučského erbu. Viz Adolf WERNEBURG, *Ueber der Erfurter Stadtsiegel*, Mittheilungen des Vereins für die Geschichte und Alterthumskunde von Erfurt, 11. Heft, 1883, s. 187–190. dostupné na: https://zs.thulb.uni-jena.de/rsc/viewer/jportal_derivate_00211452/ThG-005_1883_11_0002.tif?logicalDiv=jportal_jparticle_00298714. [cit. 2023-11-01].

¹⁹ Tomáš Krejčík, *Pečeť v kultuře středověku*, Ostrava 1998, s. 197.

²⁰ Österreichischer Städteatlas, <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/OsterreichischerStadtatlas-osterreichischer-stadteatlas-1/eggenburg-856/fruhe-stadtansicht-und-altestes-stadtsiegel-872/>. [cit. 2023-11-01].

je most současně mluvícím znamením. Rakouským příkladem může být pečeť Brucku a. d. M. ze 14. století nebo Innsbruck, na jehož pečetě z roku 1260 vidíme most z ptáčích perspektiv. Most najdeme pak jako charakteristický prvek v řadě evropských i českých městských pečetí. Uvědomíme-li si výjimečnost kamenných mostů v té době, je zřejmé, že si město nechalo zachytit svou hlavní pamětihodnost a současně doklad technického a stavebního pokroku. Mnohé obrazy mostu na pečetě jsou současně mluvícími znamením. Zcela netypické je vyobrazení rakouských vévodů Albrechta a Rudolfa na pečetě Vöcklabrucku, na níž přijíždějí oba po mostu na koních zleva.²¹ Jsou popsáni každý svým jménem, před nimi je otevřená městská brána, za níž se tísní složitá zmeť domů a věží. Je naznačen most, po kterém jedou a který je opět narážkou na jméno města. Je vidět i skála, z níž roste městská hradba, celý obraz je dobrým příkladem krajinné miniatury.

Až do doby kolem roku 1170 všechny městské typáře na území říše navazují na kolínskou pečeť. Pak se ikonografická náplň rozšiřuje, ale tyto typy již nemusíme sledovat v souvislosti s vymezením našeho tématu. Vývoj směřoval mimo jiné ke smíšenému typu (podle T. Diedericha tzv. Mischtyp), což ovšem znamená, že původní hlubší symbolické vnímání obsahu mohlo být vystřídáno prostým napodobováním. Úcta k tradici a ploché kopírování stíralo specifické rysy.

Po tomto stručném přehledu, který byl důležitý i pro naše země, můžeme svou pozornost obrátit k našim zemím a pokusit se Diederichovu typologii konfrontovat s našimi prameny. Zdůraznit ovšem musíme, že pečetě s architektonickými motivy představují jen určitou výše ikonografického bohatství našich (a evropských) komunálních pečetí. Vznik městských typářů v českých zemích spadá do 13. století.²² Typologie těchto pečetí je velmi rozmanitá, v našem příspěvku se omezujeme jen na skupinu architektonických. Nejstarší pečeť Starého Města pražského, doložená 1264, nese prostý obraz zdi s třemi věžemi, vše pečlivě kvádrované, tedy Diederichova zkratka města.²³ Nebyla dlouho užívána, neboť záhy vznikl druhý typář. Je poprvé doložen 27. 9. 1287. Hlásí se k vývojové linii světců chránících město. Na této pečetě v bohaté architektuře stojí sv. Václav, držící v pravici meč a levicí se opírá o štít s českým lvem. Jeho postava přerušuje kvádrované zdi zakončené cimbuřím a nad ním spatřujeme

²¹ Österreichischer Städteatlas, Vöcklabruck. Pečeť je zmíněna 1378, ale první doklad pochází až z roku 1400 <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/OsterreichischerStadtatlas-osterreichischer-stadteatlas-1/vocklabruck-4A17/fruhe-stadtansicht-und-altestes-stadtsiegel-4A3D/>. [cit. 2023-11-01].

²² Přehledně viz Jiří ČAREK, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985, kde je uvedena přehledně základní literatura.

²³ Václav VOJTIŠEK, *O pečetěch a erbech měst pražských a jiných měst českých*, Praha 1928, s. 134. Podobné pojetí městských zdí a věží najdeme na pečetě Českých Budějovic. Město bylo založeno 1265. První zmínka o pečetě, jejíž typář se dochoval, pochází z roku 1323, ale nejstarší exemplář známe až z roku 1332, viz Daniel KOVÁR, *Znak, pečeť, vlajka: městská symbolika Českých Budějovic v proměnách času*. České Budějovice 2015, s. 14.

9) Pečeť města Boppardu. Zdroj: Wikimedia Commons, Abdruck des Stadtsiegel von 1236 der Stadt Boppard mit der Kirche St. Severus, autor: Karl Rossel.

pět různě velkých věží i se střechami.²⁴ Inspirace pečetěmi porýnských měst je dobře patrná. Jen hypoteticky bychom mohli uvažovat, jaký vliv měla příslušnost pražské diecéze k mohučskému arcibiskupství, upozornit můžeme na typologickou (nikoliv výtvarnou) podobnost se zmíněnou pečetí Erfurtu. Na pražské pečeti jsou v bočních věžích patrné lidské hlavičky, které představují obyvatele (představitel) města, To ji spojuje s nejstarší pečeti Trevíru, kdy ke Kristově postavě vzhlížejí drobné postavičky.²⁵

Situace vzniku nejstarších městských pečetí v druhé polovině 13. století ukazuje, že tehdy pronikala do českého prostoru již bohatá škála sfragistických vzorů.

Zesvětštění tohoto motivu ukazuje pečeť Plzně. Ve výrazné gotické architektuře stojí v bráně ozbrojenec, zjevně český král. Ze zdi nad ním vyrůstá mladík držící praporec se lvem a orlicí. Je doložena 17. 4. 1307, tedy krátce po vzniku města, které je kladeno do let 1292–1298. V. Vojtíšek uvažoval, že mohla vzniknout v Norimberku, dnes je kladena do souvislosti s pečetěmi posledních Přemyslovců.²⁶ Dvojice erbů rezonuje s královskou pečeti Václava II., kterou užil po své korunovaci. Opis končící slovy REGI BOHIE opět královi moc zdůrazňuje.²⁷

²⁴ V. VOJTÍŠEK, *O pečetěch a erbech*, s. 137. Méně obvyklé ztvárnění sv. Václava v rámci tohoto příspěvku neřešíme.

²⁵ T. DIEDERICH, *Rheinische Städtiesel*, s. 333, obr. 90.

²⁶ V. VOJTÍŠEK, *O pečetěch a erbech*, s. 34; Jiří KUTHAN, *Pečetě posledních Přemyslovců*, in: *Splendor et Gloria Regni Bohemiae: umělecké dílo jako projev vládařské reprezentace a symbol státní identity*, Praha 2008, s. 153–206; Štěpán VALECKÝ, *Erb českých králů: zobrazování českého znaku v době Přemyslovců a Lucemburků*, Praha 2017.

²⁷ Jan PELANT, *Znaky a pečeteť západočeských měst a městeček, Plzeň 1985*, s. 190–191. Toto schéma našlo velké uplatnění na pečetích polských Piastovců.

Další vývoj směřoval k heraldizaci, kdy je panovníkova moc vyjádřena jeho erbem.

V okruhu poddanských měst podobně postupovaly i vrchnosti, které začlenily do architektury erb nebo erby. Tato varianta bude obměňována až takřka do současnosti. Tuto tendenci ukazuje nejstarší pečeť města Brna doložená v roce 1247, vůbec prvá dochovaná pečeť v českém státě.²⁸ Kvádrová architektura zdí, brány a věží je doplněna erbem českého lva.²⁹ Brněnská pečeť svou architektonickou částí patří do našeho tématu, ale vybočuje z okruhu pečetí, které ukazovaly na ochranu vyšší mocí, je tedy předchůdcem schématu plzeňské pečeti, ač se nejedná o přímou inspiraci. Zpodobení hradeb na brněnské pečeti ukazuje na snahu zachytit hradby v perspektivní zkratce. Podobné pohledy v jednoduché perspektivě najdeme na řadě středověkých pečetí, dobrým příkladem může být pečeť města Boppardu, na níž hradby tvoří kruh, v němž stojí velmi podrobně ztvárněný místní kostel sv. Severa, před 1236 (obr. 9).³⁰

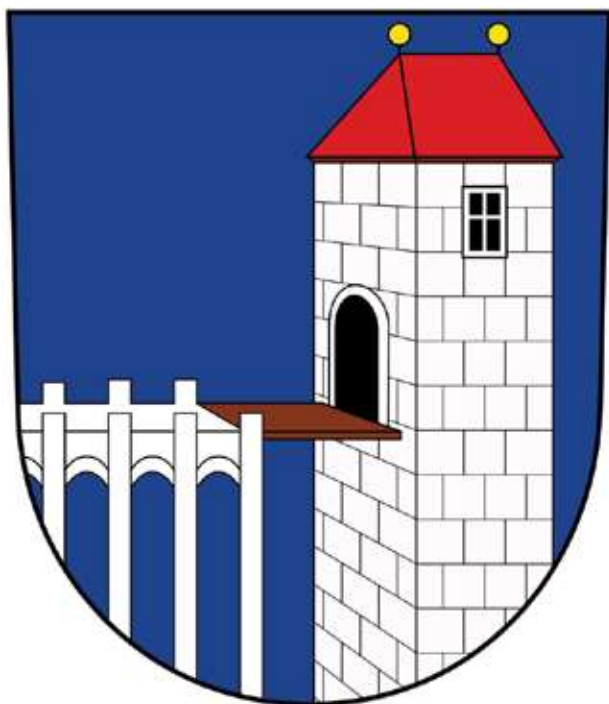
Nyní můžeme přejít k druhé skupině našich městských pečetí, které mohou zachycovat konkrétní stavbu nebo skupinu staveb. Bylo by velmi povzbuzující, kdybychom mohli z našeho středověkého sfragistického materiálu do tohoto okruhu zařadit znak města Mostu. Zdánlivě je vše jasné. Nejstarší doklad pochází z roku 1273. Pečeť je špičatě oválná a v poli je brána, zeď a dvě věže. Z brány vychází most viděný z ptačí perspektivy. Poslední část mostu je zřetelně tvořena trámy, naznačuje tak pravděpodobně padací most? To potvrzuje druhý typář, kde je patrné ráhno, které most zvedalo. Levá věž je hranatá, pravá mostní věž je kulatá. Jedná se o zachycení konkrétní stavební situace? Pohled z ptačí perspektivy jsme zmínili již u pečeti Innsbrucku, která je doložena k roku 1267, tedy je nepatrně starší. Na dalších mosteckých pečetích ze 13. a 14. století je most znázorněn z boku. Na typáři, doloženém k roku 1317 jede po mostě na koni panovník, poznatelný podle žezla, říšského jablka a koruny. Pojetí postavy je však velmi neumělé, V. Vojtíšek dokonce jezdce považoval za šaška.³¹ Další typáře již zvolily běžnější pohled na most z boku, most je tvořen třemi oblouky, voda pod ním je naznačena vlnami. Skutečný most v Mostu však nemáme doložen ve 13. století jinými prameny, jen jméno města existenci stavby mostu předpokládá. Mohl most v Mostu být opatřen dvojicí věží? A tak dokladem toho, kdy obraz pečeti a realita souzní, je mnohem mladší vyobrazení hradního mostu na

²⁸ Pomijíme nejstarší dochovanou pečeť Chebu, který tehdy nepatřil k českému státu. Srov. J. PELANT, *Znaky a pečeteť*, s. 76. Prvá zmínka z roku 1242, prvý dochovaný exemplář 1280.

²⁹ Jarmila KREJČIKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Nejstarší pečeť města Brna*, Brno v minulosti a dnes: příspěvky k dějinám a výstavbě Brna, 13, 1995, s. 164–175.

³⁰ T. DIEDERICH, *Rheinische Städtiesel*, obr. 28. Srov. Jahresgabe 2022/23. *Die Vergangenheit der Region erfahrbar machen: Geschichtsverein für Mittelrhein und Vorderhunsrück* [online]. Dostupné z: <https://geschichtsverein-mittelrhein.de/ver%C3%B6ffentlichungen>. [cit. 2023-04-18].

³¹ V. VOJTÍŠEK, *O pečetěch a erbech*, tab. III.

10) Znak města Velhartice. Zdroj: Wikimedia Commons, Znak obce Velhartice, autor: Neznámý.

pečeti Velhartic, která je datovaná 1513. Rytec vyšel z pozorování reálné situace (**obr. 10**).³² Tím jsou vyčerpány doklady zachycení konkrétní stavby v našich městských středověkých pečetích.

Pro naše další úvahy je důležité všimnout si podoby brány a městské zdi na brněnské pečeti. Na četných typářích se pokus o perspektivu objevil již mnohem dříve, snad nejlepším příkladem jsou opět císařské buly s obrazem Říma a podobné doklady najdeme i v Porýní, Sasku nebo Rakousích. Dalším médiem, kde byly takto perspektivně pojímány stavby, jsou opět středověké mince z mnoha evropských míst. I v moravském materiálu bychom pro to našli doklady již na denárových razbách. Perspektivu však sotva najdeme na pečetích přemyslovského období, což nás snad opravňuje vyslovit názor, že tvůrce brněnské městské pečeti byl seznámen s poznatky z jiných zemí, kde v době vzniku brněnské typáře nebyla perspektiva již žádnou novinkou, spíše šlo o tradičně podaný prvek, kterého bylo obecně užíváno.

Jen kvůli úplnosti musíme zmínit typ pečeti, který není u nás doložen. Významná města v mnohých částech Evropy opatrovala své písemnosti dvoustrannými mincovními pečeti. Byly oblíbené především v severní Evropě, v Anglii, Skotsku a ve Skandinávii. Podle těchto vzorů po nich sáhla i hanzovní města. Další oblastí mincovních městských pečeti byla Francie a pořídila si je i některá jihoitalská města. Zřejmě odtud se rozšířily do Uher, příkladem mohou být typáře Pešti a Ostřihomi. Oba mají na jedné straně královský znak a na rubu pohled na město, v případě Pešti schématický, v druhém

³² J. PELANT, *Znaky a pečeti*, s. 264–265.

11) Pečeť benediktinského kláštera U Skotů ve Vídni. Zdroj: Karl von Sava, *Jahrbuch der kaiserl. königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. Band III.*, Wien 1859, Fig. 24

případě s náznakem jistého realismu, neboť zde roste z hradeb stavba kostela.

V dalším textu zaměříme svou pozornost na architektonické prvky na pečetích církevních institucí nebo osob.³³

Svébytnou skupinu lze sestavit z pečeti, na nichž určitá osoba drží maketu stavby. S touto kompozicí se častěji setkáme na pečetích církevních ústavů. Obvykle se jedná o donátora, méně často o světce, který má kostel (instituci) chránit. Jako vzorový příklad můžeme z blízkého okolí našich zemí jmenovat pečeť benediktinského kláštera U Skotů ve Vídni, na níž klečící opat drží model kostela. Zleva mu žehná Panna Marie s dítětem sedícím na trůnu, zprava postava sv. Benedikta, z nebes se vznáší anděl s holubicí svatého Ducha (**obr. 11**).³⁴

Prvé pečeti tohoto typu najdeme u nás již ve 12. století. Na nejstarší pečeti pražské kapituly z konce 12. století rytec umístil pohled na stavbu kostela z boku, je patrná apside, věž asi nad lodí a další dvě věže v průčelí. Ke kostelu přistupuje postava biskupa držícího v obou rukách berlu (**obr. 12**). Obraz připomíná románskou baziliku budovanou knížetem Spytihněvem od roku 1060 do 14. dubna 1096. Zdi jsou tvořené kvádry, jsou patrná i okna a krytina střechy, rytec měl před očima nepochybně reálnou stavbu.³⁵

³³ Tomáš KREJČÍK, *Poznámky ke středověkým církevním pečetím*, in: Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Historie = Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis. Historica, č. 5, 1997, s. 5–24. Týž, *Ikonomie církevních pečeti v českém státě ve 13.–15. století*, in: *Sacri canones servandi sunt: ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*: kolektivní monografie = collective treatise, Praha 2008 s. 525–530.

³⁴ Österreichischer Städteatlas, <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/OsterreichischerStadAtlas-osterreichischer-stadteatlas-1/eggenburg-856/fruhe-stadtansicht-und-altestes-stadtsiegel-872/>. [cit. 2023-11-01], otisk je datován 1313.

³⁵ *Knihovna pražské metropolitní knihovny. Pečetě svatovítské kapituly*, obr. 3. Online. Dostupné z: <https://kpmk.eu/kpmkeu/index.php/>

12) Nejstarší pečeť pražské kapituly z konce 12. století. Zdroj: Knihovna pražské metropolitní kapituly. Dostupné z: <https://kpmk.eu/kpmkeu/index.php/kapitula/svatovitska-kapitula/227-pecete-svatovitske-kapituly>.

Dalším dokladem může být pečeť kapituly v Olomouci, na ní drží biskup Jindřich Zdík model kostela, jehož fasádu tvoří dvojvěž. Pečeť vznikla až po biskupově smrti, ale je připomínkou jeho zakladatelského počínu, když přenesl biskupský kostel z kostela sv. Petra na kostel sv. Václava.³⁶ Pečeť je uváděna v diskusích o podobě olomouckého chrámu a teze o jeho „realitě“ nachází zastánce.

V dalších generacích kapitulních pečeti v Praze i Olomouci převládá architektonický oblouk, v němž jsou umístěni svatí patroni příslušných kostelů. Architektura symbolizuje tyto instituce jako uspořádané komunity a opět bychom našli obdobné vysvětlení o civitatis Dei, jak jsme již o tom pojednali.

[kapitula/svatovitska-kapitula/227-pecete-svatovitske-kapituly#gallery67858d6801-5](https://www.monasterium.net/mom/fonds). [2023-11-01]. *Katalog listin a listů z doby předhusitské*, (edd.) Jaroslav ERŠIL – Jiří PRAŽÁK, Praha 1956, str. 21, č. 26, sign. 18–XIV/23. Text listiny: *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*, (ed.) Gustav Friedrich, Pragae 1912, tom. II (dále jen CBD), s. 344, č. 337. Gustav Friedrich zde uvedl názor, že první pečeť náleží pražskému biskupu Janovi II., nikoli arcijáhnů Hippolytovi. Kopii této pergamenové listiny i pečeti lze vidět též na www.monasterium.net/mom/fonds.

³⁶ *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*. Tomi VII, fasciculus sextus, Inde ab A. MCCLXXXIII usque ad A. MCCCVI. *Sigilla continens* (edd.) Gustav FRIEDRICH – Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ Karel MARÁZ, Brunae 2013, 38.3b,1a, 2. Dále CDB VII/6; Karel MÜLLER, *Pečeť a znak olomoucké kapituly z dvacátých let 17. století*, in: *Olomoucký archivní sborník* 5, 2007, s. 186–188; Iva ORÁLKOVÁ, *Pečeti olomoucké kapituly*, in: Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva, Olomouc 1999, s. 108–111.

Takové zobrazování zemských patronů mělo svou tradici již na denárech z 12. století.

Odleskem civitatis Dei může být i pečeť vyšehradské kapituly, na níž v architektuře sedí zakladatel, král Vratislav I., a nad ním věční patroni kapituly svatí Petr a Pavel. Pozemský a nadpozemský svět jsou zde organicky propojeny architektonickou zkratkou. Pečeť je datovaná k polovině 13. století (první otisk 1253) a zajímavým způsobem se na ní propojují románské a gotické prvky zobrazené architektury. Odpovídá tedy obvykle zmiňovanému „přechodnému“ stylu. Jak konstatovala Dana Stehlíková, může se jednat o dílo vzniklé v cizině, které v českém umění té doby nemá analogii, až později vznikaly zlatnické práce těžce stylové orientace.³⁷ Současně koresponduje s ikonografií pečeti olomoucké kapituly i na Vyšehradě si připomínali svého zakladatele. Konkrétní historickou událost připomíná stavba kostela na pečeti kapituly ve Staré Boleslavi.³⁸ Na rozdíl od líčení tohoto příběhu v Kosmově kronice rytec umístil výjev dovnitř kostela. Pečeť, doložená k roku 1269, má, ve srovnání se zmíněnou vyšehradskou pečeti, ještě zcela románskou stylizaci. Konkrétní stavební situaci zachycuje pečeť Fridricha, nejvyššího komtura řádu

³⁷ CDB VII/6, 41, 3b,1a, 5; Dana STEHLÍKOVÁ, *Nejstarší pečeti vyšehradské kapituly a jejího duchovenstva do roku 1420*, in: *Královský Vyšehrad: sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092)* Praha 1992, s. 171–186, zejména s. 172.

³⁸ CDB VII/6, 37, 3b, 1a, 1, Karel MARÁZ, *Z nejstarších písemných zmínek o Pohořelicích*. Pohořelice 2009, s. 6.

13) Pečeť pařížské univerzity (1292).
Zdroj: Universität Wien. Dostupné z:
<https://geschichte.univie.ac.at/de/print/169>.

křížovníků s červenou hvězdou (1305). Nad oblouky mostu stojí budova kláštera, v její střední části klečí zakladatelka sv. Anežka. Vlny v patě pečeti udávají konkrétní umístění kostela a křížovníckého konventu.³⁹ Patrocinium kapituly Všech svatých na hradě Pražském, kterou založil Karel IV. v roce 1339/1340 ještě jako markrabě moravský, inspirovalo i tvůrce její pečeti. V pečetním obraze spatřujeme architekturu oltáře, v jehož jednotlivých výklencích stojí světec nebo svěťice.⁴⁰ V tomto stručném přehledu můžeme jen okrajově připomenout nejstarší pečeti konventu zábrdovického kláštera, první, velmi poškozená je doložena do roku 1262 a druhá k roku 1287. Na obou je budova kostela. Starší kvůli svému poškození nám mnoho nepomůže, druhá prozrazuje neumělou ruku rytce. Bez šťastného nálezu nepoškozeného kusu nelze rozhodnout, zda se jedná o symbolické zachycení nebo zda se jedná o obraz konkrétní stavební situace. Zajímavý je klobouk, který se nad stavbou vznáší a připomíná zakladatele kláštera Lva z Klobouk. Kdyby se potvrdil popis K. Maráze, který viděl v dolní části špičaté oválné pečeti postavu donátora,⁴¹ jednalo by se o velmi vzácný případ, kdy na pečeti církevní instituce je zobrazen světský donátor, později jsou ovšem takové případy

³⁹ CDB VII/6, 104, 3c,2, 8. 5.

⁴⁰ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky kapituly u Všech svatých na Pražském hradě*, in: *Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 461–472.

⁴¹ CDB VII/6, 89, 3c 1,5.

častější. Až třetí typář, který Martina Bolom-Kotari klade do druhé poloviny 15. století a který byl užít ještě v roce 1611, můžeme jednoznačně považovat za zpodobení reálné prostorové situace, je patrný i můstek, který ke klášteru vedl. I na ní je „přítomen“ donátor prostřednictvím svého klobouku.⁴²

Aniž bychom vyčerpali všechny doklady zobrazení na pečetích církevních institucí, můžeme se zaměřit na skupinu pečetí církevních hodnostářů. Ti jsou zprvu volně ztvárněni v pečetním poli bez dalších doplňků, ale ke konci 13. století byli postaveni na podstavec a nad nimi je umístěna drobná stříška. Pečeti olomouckého biskupa Dětricha jsou dobrým příkladem postupného zdůrazňování tohoto detailu.⁴³ Jejich postavy jsou od počátku 14. století rámovány stále bohatší architekturou, která nese zprvu románské a později gotické rysy. Architektonické prvky na těchto pečetích hrají spíše doplňkovou, ozdobnou úlohu. Snad jen biskup, sedící na faldistoriu pod baldachýnem, mohl evokovat skutečnou podobu stolce v biskupském chrámu, ale srovnávací doklady pro to

⁴² Martina BOLOM-KOTARI, *O klobouku na pečetích zábrdovických premonstrátů*, Archivum amicus historici est: sborník příspěvků k životnímu jubileu Hany Jordánkové, (ed.) Radana Červená, Brno 2015, s. 73–82. V publikaci Jiří HANÁČEK – Roman Kos, *Premonstráti v Brně-Zábrdovicích*, Brno 2005, s. 20–22 jsou pečeti překresleny, postava donátora na starší není.

⁴³ Rostislav NOVÝ, *Pečeti pražských a olomouckých biskupů (Studie ze sfragistiky přemyslovského období)*, Sborník archivních prací 10, 1960, s. 181–214.

14) Pečeť univerzity ve Vídni (1365). Zdroj: Universität Wien. Dostupné z: <https://geschichte.univie.ac.at/en/print/36914>.

nemáme. V této souvislosti bychom mohli uvést vyobrazení abatyše Kunhuty ve známém pasionálu, nicméně její pečeť ji ukazuje na honosném stolci bez baldachýnu.⁴⁴ V literatuře najdeme úvahy, že tyto architektonické motivy čerpaly inspiraci z dobových monstrancí. Tento typ pečetního obrazu našel ještě i svou renesanční podobu.⁴⁵ Vývoj v dalších staletích ukázal převahu heraldických kompozic a architektonické motivy definitivně mizí.⁴⁶

Architektonické prvky také posloužily jako nástroj k rozdělení pečetní plochy některých pečetí církevních hodnostářů. Špičatě oválné pečeti jsou rozděleny oblouky do tří částí. V patě pečetí je znázorněna postava pečetitele, který často klečí a modlí se, jindy žehná pozorovateli. Střední část pečetí je vyhrazena světcům nebo hagiografickému motivu. Ten

je zasazen do architektury, v níž mohou být další doprovodné postavičky. Horní část pečetí je vyhrazena Madoně nebo Svaté Trojici. Tato část pečetí je opět doplněna oblouky, fiálami a dalšími stavebními prvky. Ožívá zde znovu princip vrstev propojení pozemského a nadpozemského světa. Tento typ pečetí, který je blízkým votivním obrazům, je zajímavý tím, že postava pečetitele je redukována (někdy ho nahrazuje erb) ve prospěch nadpozemského. Toto uspořádání bychom našli již v materiálu 13. století, ale stal se oblíbeným ve 14. století, chápeme jej jako doklad zvýšené zbožnosti a snad ho můžeme označit za projev devotio moderna na pečetích. Velmi často sáhli po tomto modelu pečetí kuriální kardinálové, ale i jiní církevní hodnostáři.⁴⁷

Rozdělení prostoru do tří pásem nás přivádí k exkluzivní malé skupině pečetí, byť není zastoupena v našem sfragistickém materiálu. Poprvé se takové prostorové schéma objevilo na pečetí pařížské univerzity, která je doložena k roku 1292 (obr. 13). Na ní najdeme pohled do několika pater budovy, v níž nahlížíme do poslucháren a pracoven dávných mistrů a žáků. Vše se odehrává pod ochranou Madony a dalších světců. Vhled do interiérů instituce s každodenním životem byl vhodný pokus, jak zachytit dosud nebyvalou podstatu

⁴⁴ Emma URBÁNKOVÁ – Karel STEJSKAL, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty: Pasionale abbatisae Cunegundis*. Praha 1975. Jarmila KREJČÍKOVÁ – Tomáš KREJČÍK, *Úvod do české sfragistiky*, Ostrava 1989, obr. 83.

⁴⁵ Martina BOLOM-KOTARI, *Proměny pečetí moravských premonstrátských opatů v pozdním středověku a raném novověku*, in: Mikulovské kolejní kabinety pomocných věd historických I.: sborník z mezinárodní konference Z pomocných věd historických konané 6. listopadu 2013 v Mikulově, Brno 2017, s. 194–212.

⁴⁶ Tomáš KREJČÍK – Richard PŠÍK, *Pečeti olomouckých biskupů v období 1351–1457: typologie a ikonografie*. *Historica: revue pro historii a příbuzné vědy*, 4, 2013, č. 1, s. 65–81. Další doklady např. Milan HLINOMAZ, *Nástin problematiky heraldizace pečetí vyšebrodských opatů do roku 1800*, in: *Heraldická ročenka 2017*, Praha 2017, s. 99–110.

⁴⁷ Jiří DOLEŽEL, *Odpustkové listiny římských kuriálů z let 1295 a 1320/1321 pro kostel Panny Marie na Starém Brně*, Brno v minulosti a dnes: příspěvky k dějinám a výstavbě Brna, 28, 2015, s. 11–60.

nového vzdělávacího ústavu, pro kterou neexistovala výtvarná předloha. Vizuálně tak bylo vyjádřeno specifické právní postavení vzdělanecké komunity. A opět zde byl použit proměněný obraz božího města, jak jsme mohli pozorovat již dříve. Toto pojetí se rozšířilo i do dalších francouzských univerzitních pečeti. Pařížská pečeť inspirovala tvůrce pečeti univerzity ve Vídni, která je doložena v roce 1365 (**obr. 14**). Jejím tvůrcem byl možná mistr Janek z Prahy, který pro rakouského vévodu pracoval již v roce 1358.⁴⁸ Není jisté náhodné, že Karel IV., který nevynechal žádnou příležitost jak zvětšit svou osobu a své činy, zvolil zcela jinou koncepci pečeti pražské univerzity.

Naše poznatky je možno ukončit několika pracovními závěry. Většina obrazů architektury v pečetích a erbech měst nemůže pomoci zodpovědět otázku, zda vyobrazení odpovídá nějaké reálné stavbě nebo stavbám. Jejich hodnota spočívá ve zjištění, že architektura symbolizovala městská práva. Hradby, brány a věže vypovídají o sebevědomí městské komunity a o jejím mocenském vymezení ve společnosti.

Jen omezený počet měst si zvolilo na pečeť konkrétní stavbu. Je příznačné, že tyto konkrétní stavby nacházíme na pečetích 13. století, později se volil jen obecný architektonický symbol města, což bylo obecně srozumitelnější. Od 14. století a později převážila snaha napodobovat obecně užívané vzory městských pečeti jako výraz úcty k tradici. Kromě toho se všeobecně srozumitelným obrazem stala heraldická složka pečetního pole, která často odsunula architektonické motivy do pozadí, ubrala jim části symbolického vyjádření. Přesto pečeti z 13. století odhalily dva výrazové prostředky, které jsou ve středověkém umění ojedinělé. Za jistou novinku považujeme pokusy znázornit pohled na město z výšky, z „ptačí perspektivy“. Druhým výrazovým prostředkem byly pokusy zachytit prostor města naznačením perspektivy. Některé pečeti tak mohou stát u počátků znázorňování krajiny. Široké uplatnění našlo ztvárnění architektury v pečetích církevních institucí nebo církevních hodnostářů. Pokud měly architektonické prvky na pečetích této části společnosti hlubší význam, vycházely z biblického textu. Jejich část připomínala donátorskou událost v životě církevních institucí. V našem příspěvku jsme se zaměřili na část bohaté typologie pečetních obrazů, v jejichž výkladu můžeme podkryt bohatý svět imaginace středověkých lidí.

⁴⁸ Tomáš KREJČÍK, *Pečeti středověkých univerzit a jejich symbolika*, Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Historica, sv. 51, 2020, s. 23–33.